

e-ISSN: 1694-867X
№2(3)/2023, 63-69

УДК: 37.013

DOI: [10.52754/1694867X_2023_2\(3\)_9](https://doi.org/10.52754/1694867X_2023_2(3)_9)

**ЖАШТАРДЫН ИДЕНТТҮҮЛҮК САПАТТАРЫН КАЛЫПТАНДЫРУУ
МАСЕЛЕЛЕРИ**

ВОПРОСЫ ФОРМИРОВАНИЯ ЛИЧНОСТНЫХ КАЧЕСТВ МОЛОДЕЖИ

ISSUES OF SHAPING THE PERSONAL QUALITIES OF YOUNG PEOPLE

Көлбаева Замира Исабаевна
Көлбаева Замира Исабаевна
Kolbaeva Zamira Isabaevna

улук окутуучу, Ош мамлекеттик педагогикалык университети
старший преподаватель, Ошский государственный педагогический университет
Senior Lecturer, Osh State Pedagogical University
aynuska.1988@mail.ru

ЖАШТАРДЫН ИДЕНТТҮҮЛҮК САПАТТАРЫН КАЛЫПТАНДЫРУУ МАСЕЛЕЛЕРИ

Аннотация

Макалада жаштардын арасындагы иденттүүлүк сапаттарын калыптандыруу, адамдын инсан болуп калыптанышы өзгөчө бир феном иденттүүлүк-адамдын өзүн-өзү коомдук чөйрөдө баа берүүсүн, инсандын иденттүүлүгү ар дайым өзгөрүп, өнүгүп турары, мекенчилдикке тарбиялоо проблемасын элдик педагогикалык маданияттын тарыхы менен ажырагыс биримдикте кароо зарылдыгы, этникалык иденттүүлүктүн калыптанышында тил маанилүүлүгү, мекенчилдик эл тарабынан туруктуу жана узак сакталган руханий кубулуш, кыргыз элинин улуттук мүнөзү Советтер Союзунун курамына киргенде бир өзгөрсө, Союз кулаганда бир өзгөргөндүгү, жалгыз гана жарандык иденттүүлүктүн эмес, мамлекеттик, этникалык жана локалдык ж.б. иденттүүлүктүн калыптанышында, тил бардык социалдык коомдун болушунда маанилүү болгондой, этностор аралык толеранттуулук феноменинде да маанилүүлүгү, азыркы кыргыз коомунун абалы, бакубаттыгы жаңы тарыхый кырдаалдын негизин түзгөн баалуулуктар жөнүндө маселелери каралды. Инсандык сапаттардын өзгөчөлүктөрү, жаштардын арасындагы улуттук иденттүүлүктү калыптандыруунун негиздери изилденди. Макалада жаштарды патриоттуулукка мекенчилдикке тарбиялоодогу коомдун ролу баса белгиленди.

Ачык сөздөр: иденттүүлүк, субъект, психология, социология, патриот, мекенчил, этнос, тарыхый мурас, эне -тил, маданият.

ВОПРОСЫ ФОРМИРОВАНИЯ ЛИЧНОСТНЫХ КАЧЕСТВ МОЛОДЕЖИ

MEDICO-SOCIAL IMPORTANCE OF A HEALTHY LIFESTYLE IN SHAPING THE HEALTH OF STUDENTS

Аннотация

В статье формирование личностных качеств у молодежи, становление личности как особого феномена идентичности-необходимость рассмотрения самооценки человека в социальной сфере, постоянного изменения и развития личности, проблемы патриотического воспитания в неразрывном единстве с историей народной педагогической культуры, важность языка в формировании этнической идентичности, роль патриотического народа в формировании устойчивый и длительно сохраняющийся духовный феномен, национальный характер кыргызского народа, который изменился один раз, когда он стал частью Советского Союза, изменился один раз, когда Союз распался, является результатом не только гражданской идентичности, но и государственной, этнической и локальной и т. д. Были рассмотрены вопросы о важности языка как в формировании идентичности, так и в существовании всего социального общества, в феномене межэтнической толерантности, о состоянии современного кыргызского общества, о ценностях, благополучие которых составляет основу новой исторической ситуации. Изучены особенности личностных качеств, основы формирования национальной идентичности среди молодежи. В статье подчеркнута роль общества в патриотическом воспитании молодежи.

Ключевые слова: идентичность, субъект, психология, социология, патриот, патриотизм, этнос, историческое наследие, родной язык, культура.

Abstract

In this article describes the formation of personal qualities in young people, the formation of personality as a special phenomenon of identity - the need to consider the self-esteem of the person in the social sphere, the constant change and development of personality, the problems of patriotic education in inseparable unity with the history of folk pedagogical culture, the importance of language in the formation of ethnic identity, the role of patriotic people in the formation of stable and long lasting spiritual phenomenon, the national character of Kyrgyz nation which has been changing pre and post-Soviet period. The questions about the importance of language both in the formation of identity and in the existence of the whole social society, the phenomenon of inter-ethnic tolerance, the state of the modern Kyrgyz society, the values that form the basis of the new historical situation were considered. The features of personal qualities, the bases of formation of national identity among young people have been studied. The article emphasizes the role of society in the patriotic upbringing of young people.

Keywords: identity, subject, psychology, sociology, patriot, patriotism, ethnicity, historical heritage, native language, culture.

Киришүү

Адамдын инсан болуп калыптанышы өзгөчө бир феномен катары эсептесек болот. Инсандын калыптанышынын эң негизги шарты болуп коомдук мамиле саналат. Коомдук мамилеге жараша инсандын өзгөчүлүктөрү калыптанат. Инсандын иденттүүлүгү кандай болот? - деген суроого жооп берүүдөн мурда «иденттүүлүк», деген терминге аныктама берип алсак:

Иденттүүлүк-индивиддерди жана топторду салыштырмалуу туруктуу, «өзүнө-өзү окшош» субъекттер катары сыпаттоо үчүн колдонулган коомдук жана гуманитардык илимдердин категориясы (психология, социалдык философия, маданий антропология, социалдык психология ж.б.) (Идентичность и конфликт, 1997).

Иденттүүлүк-адамдын өзүн-өзү коомдук чөйрөдө баа берүүсүн жана орношкон жайын камтыйт. Адамдын башкалар менен мамилелеринин жана дүйнө көз карашынын топтомун түзөт. Башкалар менен мамиле дегенде, адамдар ортосунда да, адамдар кирген топтор ортосундагы мамиледе өзүн башкача көрсөтүү же окшош кылуу багытында калыптандырат. Ушуга жараша инсандын иденттүүлүгү анын сапаттарын камтыйт. Адамдын өзү менен байланыштуу субъективдүү пикири, башкача айтканда, өзү жөнүндө пикиринин топтому иденттүүлүгүн түзөт (Подкорытова, 2022, 96 б).

Инсандын иденттүүлүгү ар дайым өзгөрүп, өнүгүп турат. Иденттүүлүктүн мазмуну адам мүчө болгон тайпанын мазмунуна, өзгөчөлүгүнө жараша калыптанат, өзгөрөт жана өнүгөт. Инсандын иденттүүлүгү инсан кандай жол менен тайпага «сиңишип кетерин, ага өзүнүн тиешелүү экендигин кантип андап билерин, башка сөз менен айтканда, тайпа менен иденттелишин тагыраак билүүсү болуп саналат. Инсандын иденттүүлүк маселеси – социологиядагы, психологиядагы жана социалдык психологиядагы эң өзөктүү маселе.

Иденттүүлүк маселесин алгач көтөргөндөрдүн бири болуп У.Джемс саналат, ал эң биринчи жолу инсандын өзүнүн өзүнө окшоштугун акыл калчап билүүсү инсандык жана социалдык – эки өңүттө жүрөрүн айткан. Эгерде инсандык иденттүүлүк өзүн-өзү физикалык (дене бой), интеллекттик жана адептик сапаттар менен аныктоо болсо, социалдык иденттүүлүк – белгилүү социалдык тайпага кошулуунун терминдери менен өзүн социалдык топко тиешелүүлүгүн аныктоо, б. а. адамдын социалдык “Мени” (Анализ одной стратегий, 2000).

Иденттүүлүк маселесин изилдөөдө Э.Эриксондун эмгеги өтө чоң. Э.Эриксон иденттүүлүктүн калыптанышы адамдын бүт өмүрүн коштоп жүрө тургандыгын көрсөткөн. Азыркы өнүккөн технологиянын заманында өзгөчө жаштарыбыздын иденттүүлүк сапаттарын калыптандыруу учурдун талабы болуп эсептелет. Бул сапаттарды калыптандырууда эмнеге көңүл бурушубуз зарыл деген суроо туулат. Жаштарды өзгөчө патриоттука мекенчилдикке тарбиялоо учурдун негизги маселелеринин бири болуп эсептелет.

“Патриот бул ата мекенин сүйгөн, өз элине берилген, туулган жеринин кызыкчылыктары үчүн курмандыкка барууга жана эрдик жасоого даяр турган адам” (Лихачев, 1978, 24 б.).

Жаштарды мекенчилдикке тарбиялоо тутумун өркүндөтүүдөгү эң маанилүү маселелердин бири. Бул феномендин маани-маңызын тактап түшүнүү үчүн “мекенчил” жана

“мекенчилдик” түшүнүктөрүнүн өнүгүш эволюциясына назар салуу зарылчылыгы келип чыгат. Патриоттук аң сезим жүрүм-турумдун мүнөзүн, максатка ылайыктуулугун, тигил же бул кырдаалда жасалган кадамдын ички мүдөөсүн аныктайт. Патриоттук аң-сезим идеялык бекем таянычы бар олуттуу ынанымдардын ширендиси. Патриоттук аң-сезим – бул патриот үчүн зарыл болгон сапаттар негизделиши жана өнүгүшү мүмкүн болгон пайдубал. Бул сезимдер адамдын таанып билүүгө умтулуусун күчөтөт.

Мекенчилдикке тарбиялоо проблемасын элдик педагогикалык маданияттын тарыхы менен ажырагыс биримдикте кароо зарылдыгы окуучу жаштарды мекенчилдикке тарбиялоонун тарыхый этномаданий негиздерин айкындоо зарылдыгын жаратат. Келечек муунду мекенчил кылып тарбиялоодо “Манас” эпосу баштаган улуттук руханий асылдуулуктардын мааниси чоң экендиги талашсыз. Жаш муундардын мекенчилдигин айкындоочу башкы чен-өлчөм анын эне-тилге карата мамилеси болгон. Улуттун улут экенин, билгизген башкы көрсөткүч эне-тил. Жөн жеринен тилдин жоголушу менен улуттун жоголушун байланыштырбаса керек. Мекенчил болуудан мурда эң алгач өзүбүздүн эне тилибизди билүүбүз зарыл. Тилибиз менен гана өз өлкөбүздүн патриотту боло алабыз деп эсептейм.

Тилдик иденттүүлүк да жарандык иденттүүлүк сыяктуу мамлекеттин кызыкчылыгын көздөп, элдик биримдикти чындай турган көрүнүш. Тил бардык социалдык коомдун болушунда маанилүү болгондой, этностор аралык толеранттуулук феноменинде да маанилүү болуп, коомдо жүрүш-туруш маданиятынын калыптанышында да негизги курал болуп саналат (Борисов, 2007).

Этникалык иденттүүлүктүн калыптанышында тил маанилүү болуп, көп маданияттуу чөйрөдө этностор аралык толеранттуулуктун жаралышына негиз салат. Этникалык иденттүүлүк улуттун өзүн-өзү таануусунун яросун түзүп, көп улуттуу чөйрөдө этностор аралык түшүнүшүүгө өбөлгө болот. Акыркы кырк жылда жүргүзүлгөн улуттук иденттүүлүктүн калыптанышы боюнча изилдөөлөрдө тилдин мааниси тууралуу көз караштар өтө кеңири чагылдырылган. Көптөгөн көрүнүктүү тарыхчы, социологдор жана саясат таануу боюнча адистер белгилегендей, улуттук тилдин болушу улуттук идеологиянын болушунда маанилүү негиз боло алат деп эсептешет.

Мекенчилдик эл тарабынан туруктуу жана узак сакталган руханий кубулуш. Чыныгы мекенчилдик эл жер үчүн чын ыкластан кызмат кылуу катары кабылданат. Ал инсандын мекен менен сыймыктануусун, сүйүүсүн, аны коргоого умтулуусун камтыган коомдук аң-сезимдин бийиктиги өтө маанилүү адеп-ахлактык жана саясий принцип катары кала берет. Мекенчилдик кандайдыр бир нерсеге каршы кыймыл эмес, коом жана адамзатка таандык жогорку даражадагы баалуулуктарды коргоо, сактоого багытталган кыймыл. Мекенчилдик эң оболу жан дүйнөнүн, рухтун абалы. Ал үчүнчү миң жылдыкта кыргыз мамлекети, коому, анын институттары, ошондой эле ар бир адам үчүн маанилүү.

Улуттук иденттүүлүк азыркы жаштардын арасында кандай таралган деген маселе жаралууда. Ар кандай сырткы факторлордун улуттук иденттүүлүгүбүзгө тийгизген таасири кандай болууда. Жаштарыбыздын жана улуу муундун өкүлдөрүнүн ортосунда улуттук баалуулуктарыбыздын таралуу байланыштары тууралуу маселе көтөрүү зарылдыгы келип чыгууда.

Ааламдашуу шарттарында этно-улуттук иденттүүлүк адистер чөйрөсүндө көбүнесе салттуулуктун бир көрүнүшү катары аныкталып жүрөт. Ошол эле мезгилде жарандык иденттүүлүк заманбаптык же азыркы учур менен байланыштырылат. Бирок жаңы тарых барактары этно-улуттук жана жарандык иденттүүлүктөр өз ара тыгыз байланышта экендигин көрсөтүп жатат. Буга постсоветтик мамлекеттердеги иденттүүлүктөрдүн калыптануу процесси күбө, себеби социологиялык байкоолорго ылайык жарандык иденттүүлүктүн жаралышы үчүн этно-улуттук иденттүүлүк “семиз” кыртыштын же маанилүү пайдубалдын кызматын аткарышы белгиленүүдө (Дробижева, 2008).

Замандын талабы менен улуттук аң-сезим ойгонуп, бүгүн кыргыз эли өзүнүн тарыхый мурасына, маданиятына, каада-салт, нарк-насилдерине жаңы нукта кайрадан кайрылып, андап-түшүнүүнүн жана этно-улуттук иденттүүлүгүн калыптандыруунун үстүндө. Этно-улуттук иденттүүлүктүн түптөлүү механизми “бөлөк” этностук топтор менен алакага, аларга карата болгон социалдык маанайга тикелей байланыштуу. Ал эми эгемендик мезгилинин ичинде кыргыз коомунда бир нече жолу кайталанган этностор аралык кандуу кагылыштар этно-улуттук иденттүүлүктүн калыптанышы оңой-олтоң процесс эмес экендигин айгинелеп койду. Жаштардын аң-сезиминде жарандык иденттүүлүктүн басымдуулук кылганын дароо эле байкаса болот. Өзгөчө жаштардын өз ар намысы улуту үчүн кызуу кандуулукка алдырып койгондугун өлкөбүздө болуп өткөн «улут аралык кастык», мисал боло алат. Өз улуту мекени үчүн күйгөн жаштарыбыздын болушу кубандырбай койбойт. Бирок ашыкча кызуу кандуулукка алдыруу менен маселени чечип койбойбуз, жөн гана ырбатып алуубуз мүмкүн. Кыргызстандын улан-кыздарынын этно-улуттук иденттүүлүгүнүн табиятын ачып көрсөтүүгө көмөктөшө турган дагы бир индикатор этностор аралык мамиле. Мекенчилдик сезимдеринин жаралышы көпчүлүк учурда тигил же бул конкреттүү жагдайга байланыштуу экендиги маалым. Тагыраак айтканда белгилүү ситуациянын алкагында инсандын парияттуулук Маанайы күч алышы же өзүнүн латенттик абалын сактап калышы мүмкүн.

Жарандык иденттүүлүк бири-бири менен тыгыз байланышта болгон этникалык, маданий, географиялык, экономикалык жана саясий факторлордон турган татаал жана көп аспекттүү структура болуп саналат. Кыргызстанда этникалык азчылыктарда жарандык иденттүүлүктү калыптандырууда кыргыздардын башка улуттар менен жакындык деңгээли, бири-бири менен болгон күнүмдүк карым- катнашы жана башка улуттардын кыргыздар менен болгон мамилеси өзгөчө мааниге ээ экендиги талашсыз. Кыргыздардын арасында (жаш муун менен улуу муун ортосунда) акыркы жылдарда жарандык иденттүүлүк боюнча көз-караштардын тездик менен өзгөргөндүгүн байкоого болот. Улуттун эң негизги баалуулуктарына карап дагы башка этникалык азчылыктарга карата мамилени оң же терс маанайда болгондугун көрүүгө мүмкүн. Мисалга, эркек менен аял затынын суроолорго берген жооптору анализ кылынганда этникалык азчылыктарга карата аялдардын гумандуу мамиле жасагандыктарын байкайбыз.

Ошондуктан, жалгыз гана жарандык иденттүүлүктүн эмес, мамлекеттик, этникалык жана локалдык ж.б. иденттүүлүктүн калыптануусунда дагы баалуулуктар түзүмүнүн, символикалардын. Билим берүү системасынын жана массалык маалымат каражаттарынын аябагандай чоң роль ойногондугу талашсыз (Дробижева, 2011, 24 б.).

Кыргызстандагы улут, улут жаратуучулук жана улуттук иденттүүлүк маселелери боюнча жергиликтүү жана чет өлкөлүк илимпоздор тарабынан көптөгөн изилдөөлөрдүн

пайда болуусунун өлкөдөгү саясий кырдаалдар жана тарыхый окуялар менен тыгыз байланыштуу. Өзгөчө этникалык кагылышуулардан кийин, өлкөнүн биримдиги же келечеги үчүн этникалык группалардын ортосундагы мамилелерди өнүктүрүүнүн абдан экендиги маселеси келип чыгууда. Мына ушул сыяктуу көйгөйлөр жарандык иденттүүлүктү калыптандыруу маселесин терең изилдөөнү талап кылууда, аны чечүүнүн механизмдеринин жана моделдеринин иштелип чыгышына түрткү болду.

Кыргыз элинин улуттук мүнөзү Советтер Союзунун курамына киргенде бир өзгөрсө, Союз кулаганда бир өзгөрдү. Бирок улуттук мүнөздөгү эки нерсеге таянган өзгөчөлүктөр бузулбай сакталып калды. Булар, уруу түшүнүгү жана көчмөн дүйнөсүнө байланышкан улуттук мүнөздөр. Уруу түзүлүшү союздук режимге да туруштук берген болсо, көчмөн түшүнүгү бүгүнкү күнгө чейин Кыргызстандын тоолуу өрөөндөрүндө дүркүрөп өнүгүп жатат. Кыргыздардын этникалык аң-сезиминин уникалдуу, кайталангыс улуу сапаттарынын, касиетинин негизинде элдин жөнөкөй мүнөзүн, жакынына жан тартуусун, ынтымагын бийик кармагандыгы саясий мамилелерге салыштырма жан дүйнөсүнүн тереңирээк жеринде камтылганын эч бир саясий күч тана албайт жана ыдырата албайт. Азыркы кыргыз коомунун абалы, бакубаттыгы жаңы тарыхый кырдаалдын негизин түзгөн баалуулуктардын, идеялардын, сапатынан көз каранды. Мекенчилдикке тарбиялоо үчүн бул маселе биринчи даражадагы мааниге ээ (Тажибаева, 2023, 52 б.). Анткени ал муундар ортосундагы социалдык-маданий уламалуулуктун чынжыры бошоңдоп, алсырай баштаган шартта толук кандуу жашап кете албайт. Кыргызстан жаштарынын жалпы иденттүүлүк портфелинде жарандык жана этноулуттук иденттүүлүктөр артыкчылыктуу орунду ээлейт. Иденттүүлүктүн бул түрлөрүнүн бири-бирине карама-каршылыгы эмес, тескерисинче, өз ара көз карандысыздыгы (атаандаштыгы) көбүрөөк байкалат. Андыктан буларды өз алдынча, эриш-аркак кароо жана кабылдоо максатка ылайыктуу. Эгерде аталган “кимдиктердин” жаш муундун аң-сезиминдеги даражасын ажыратып көрсөтө турган болсок, анда жарандык иденттүүлүк бөлөк иденттүүлүктөргө караганда үстөмдүү позицияга ээ деп бүтүм чыгарууга болот.

Адабияттар

1. Анализ одной стратегий самоутверждения личности в ракурсе проблемы «Я» и другой. // Проблема субъекта в психологической науке .М.: 2000: 1
2. Борисов, Руслан Викторович (2007) Тема кандидатской диссертации и автореферата «Языковая компетентность как средство выражения этнической идентичности и формирования межэтнической толерантности учащейся молодежи», ВАК 19.00.07, Махачкала
3. Дробижева Л. М. (2008) "Национально-гражданская и этническая идентичность: проблемы позитивной совместимости", реформирующаяся. Ежегодник, (Отв. ред. М.К. Горшков), Вып. 7. М. Россия
4. Дробижева Леокадия (2011) "Российская идентичность и толерантность межэтнических отношений: опыт 20 лет реформ", Вестник Института Кеннана в России, № 20, Москва, стр. 24
5. Идентичность и конфликт в постсоветских государствах. М., 1997;

6. Лихачев Б. Т. (1978) Введение в теорию и историю воспитательных ценностей (теоретико-исторический анализ воспитательных ценностей в России в XIX-XX веках), Самара., с.24
7. Подкорытова, С. (2022). Исторический опыт социализации рабочей молодежи ударных комсомольскихстроек в 1950-1960 гг. *Вестник Ошского государственного университета*, (2), 94-102. https://doi.org/10.52754/16947452_2022_2_94
8. Тажибаева, А. (2023). Ааламдашуу шартында кыргызстандыктардын жарандык иденттүүлүгү: учурдагы абалы жана багыттары. *Ош мамлекеттик университетинин Жарчысы. Тарых*, 1(2), 51-56. [https://doi.org/10.52754/1694867X_2023_1\(2\)_6](https://doi.org/10.52754/1694867X_2023_1(2)_6)